

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu

Sotsioloogia ja infoteaduste eriala

Henry Lass

Riigikaitseõpetuse roll riigikaitstes: riigikaitseõpetajate vaade

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Eleri Lillemäe, MA

Tartu 2023

AUTORIDEKLARATSIOON

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Henry Lass

23.01.2023

ABSTRACT

The role of national defense education in national defense: the view of national defense teachers

Estonian national defense is based on broad national security concept, and the purpose of national defense is to preserve Estonia's independence and to prevent a possible attack against Estonia (Estonian Defence Forces, 2022). The approach of broad-based national defense means that protecting the country is not limited to military national defense, but the readiness of all institutions and people to protect the country if necessary, and one part of broad-based national defense is the national defense education (Zaleski, Sliwa, Veebel, 2020).

National defense education has been taught in Estonia for almost a hundred years, but the goals of the subject have changed, previously the main objective of national defense education was the preparation and military training of future conscripts for service (Lill, 2018; Pajur, 1999). Today, national defense education is part of the national curriculum of high school as an optional subject, the main goals of the subject in the curriculum are to provide students with basic national defense knowledge and to explain the national defense obligations and rights arising from the constitution. (National curriculum of high school, 2011).

The aim of this Bachelor's Thesis is to understand how national defense education teachers see the subject of national defense education. More specifically, I will investigate how national defense teachers describe their own role in shaping the subject, which goals the teachers themselves consider the most important when teaching the subject, and what are the development opportunities for national defense education in the future.

The analysis revealed that it is important for national defense education teachers to be a good teacher. A good teacher, according to the teachers, means that the teacher has internal motivation, a sense of mission, to teach the subject; the teacher is competent both professionally and pedagogically; the teacher has enough personal experiences to share with the students while teaching the subject. The important goals of the subject for teachers are forming positive attitudes

and increasing the will to defend, developing students' knowledge of national defense, and finally giving students practical skills so that they can cope in a crisis situation. In the future, the teachers thought that national defense education should be organized by a central unit, so that the level of the subject would be even in every school, and with some changes, the subject could be compulsory in the future, in its current form, the subject is not well suited as a compulsory subject at the national level. In its current form, every student can not participate in the subject equally, the inequality seems to arise especially in the practical part of the subject.

Keywords: national defense, national defense education, teacher agency, horizontal case-study

SISUKORD

ABSTRACT	3
SISUKORD	5
SISSEJUHATUS	6
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE	8
1.1. Riigikaitse Eestis	8
1.2. Riigikaitseõpetusest Eestis	11
1.3. Õpetaja agentsus	14
PROBLEEMISEADE	15
2. METOODIKA	17
2.1. Uurimismeetodi valik ja põhjendus	17
2.2. Uurimuses osalejad	18
2.3. Andmekogumismeetod ja intervjuude käik	18
2.4. Analüüsimeetod	20
2.5. Uurija refleksiivsus	21
3. ANALÜÜS	23
3.1. Hea õpetaja	23
3.2. Aine praegune sisu ja korraldus	24
3.3. Aine atraktiivsus	26
3.4. Aine arengusuunad	28
4. ARUTELU	29
4.1. Õpetaja roll aine õpetamisel	30
4.2. Õpetajate vaade aine eesmärkidest	31
4.3. Õpetajate vaade aine tulevikust	32
KOKKUVÕTE	34
KASUTATUD KIRJANDUS	35
LISAD	40
Lisa 1. Intervjuukava	40

SISSEJUHATUS

Eestis põhineb riigikaitse laiapindsel riigikaitse käsitlusel, ning riigikaitse eesmärk on säilitada Eesti iseseisvus, sõltumatus ning ära hoida võimalik Eesti-vastane rünnak (Eesti Kaitsevägi, 2022). Eesti Vabariigi põhiseaduse § 124 kohaselt on Eesti kodanikud kohustatud osta võtma riigikaitsest seaduses sätestatud alustel. Eestis on riigikaitse keskendunud territoriaalkaitsele, kohustuslikule ajateenistusele ning reservväelastele (Zaleski, Sliwa, Veebel, 2020). Kaks peamist riigikaitsest organisatsiooni Eestis on Kaitsevägi ja Kaitseliit (Kaitseministeerium, 2021). Eesti kaitsevägi koosneb elukutselistest kaitseväelastest, reservväelastest ja kaitseliidu liikmetest (Eesti Kaitsevägi, 2022).

Paljud riigid on kaotanud ajateenistuse ning läinud üle elukutselistele armeedele, Eesti, ning veel mõned riigid, on siiski jäänud reservarmee mudeli juurde tulenevalt julgeolekuolukorrast ning mudeli kuluefektiivsusest (Kosnik, 2017). Kuna Eesti riigikaitse üks alustala on reservväelased, on Eesti kodakondsusega mehed 17.-60. eluaastani kaitseväekohustuslased, need inimesed peavad läbima kohustusliku ajateenistuse 17-27 aastana ning seejärel arvatakse nad Eesti reservväelaste hulka (Kaitseväeteenistuse seadus, 2013). Reservväe eelis on, et rahuajal muretsevad reservväelased enda ülalpidamise eest ise, ning seeläbi on Kaitseväel võimalik ressursse paigutada ajateenijate ja reservväelaste välja- ja täiendusõppele (Eesti Kaitsevägi, 2021).

Laiapindse riigikaitse käsitlus tähendab, et riigi kaitsmine ei piirdu vaid sõjalise riigikaitsega, vaid kõigi asutuste ning kodanike valmisolek vajadusel riiki kaitsta, ning üks osa laiapindsest riigikaitsest on riigikaitseõpetus (Zaleski, Sliwa, Veebel, 2020). Riigikaitseõpetust on Eestis õpetatud juba pea sada aastat, kuid aine eesmärgid on muutunud, varem oli riigikaitseõpetuse peamine eesmärk tulevaste ajateenijate teenistuseks ettevalmistus ja sõjaline väljaõpe (Lill, 2018; Pajur, 1999). Tänapäeval on riigikaitseõpetus valikainena gümnaasiumi riikliku õppekava osa, ainekavas on aine peamiseks eesmärkideks õpilastele riigikaitseliste baasteadmiste andmine ning põhiseadusest tulenevate riigikaitseliste kohustuste ja õiguste selgitamine (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011).

Töö eesmärgiks on mõista, kuidas riigikaitseõpetuse õpetajad näevad riigikaitseõpetuse ainet. Täpsemalt uurin, kuidas kirjeldavad riigikaitseõpetajad enda rolli aine kujundamisel, milliseid eesmärke peavad õpetajad ise kõige olulisemaks ainet õpetades ning millised on riigikaitseõpetuse arenguvõimalused tulevikus. Tulenevalt töö eesmärgist on püstitatud kolm uurimisküsimust:

1. Millisena kirjeldavad riigikaitseõpetuse õpetajad õpetaja rolli aine õpetamisel?
2. Kuidas kirjeldavad riigikaitseõpetuse õpetajad aine eesmärke?
3. Milline on riigikaitseõpetajate vaates riigikaitseõpetuse tulevik?

Bakalaureusetöö eesmärgist tulenevalt harutan esmalt detailselt lahti riigikaitseõpetuse eesmärgid Eestis, uurin riigikaitseõpetuse käsitlusi ja eesmärke lähiriikides. Lisaks keskendun õpetaja agentsusele, selle olemusele ning elementidele. Seejärel otsin ning analüüsin kvalitatiivselt riigikaitseõpetuse õpetajate vaatepunkte seoses aine õpetamise, eesmärkide ning edasiste arengute kohta. Töös kasutatava sisendi riigikaitseõpetajatelt kogusin intervjuudega ise koos Sisekaitseakadeemia magistrandi, Liina Kampusega

Töö esimene osa koosneb riigikaitse, riigikaitseõpetuse ning õpetaja agentsuse kirjeldamisest ja eesmärkidest, kirjandusest lähtuva raamistiku loomisest. Teises osas selgitan metoodikat ja tutvustan töö jaoks kogutud andmeid. Töö kolmandas osas analüüsin kvalitatiivselt teoreetiliselt saadud teadmiste ning läbi viidud intervjuude transkriptsioonidest ning sisuanalüüsist saadud sisendi seoseid. Neljandas töö osa on arutelu ning viimaks kokkuvõte.

Soovin tänada bakalaureusetöö juhendajat Eleri Lillemäed kannatlikkuse, põhjalikkuse ning konstruktiivse tagasiside eest töö kirjutamisel.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

Töö esimeses osas selgitan riigikaitse ülesehitust ning eesmärke, nii Eestis, kui välismaal. Samuti paigutan teoreetiliste materjalide põhjal riigikaitse konteksti riigikaitseõpetuse valikaine ning antakse ülevaade Eestis varasemalt läbi viidud uurimustest seoses riigikaitseõpetusega. Lisaks käsitlen teoreetiliste materjalide põhjal õpetaja agentsust, ning õpetaja rolli aine kujundajana.

1.1. Riigikaitse Eestis

Eesti Vabariigi põhiseaduses 10. peatüki, § 124 järgi on Eesti kodanikud kohustatud osa võtma riigikaitsest vastavalt seaduses sätestatud alustel ning korras. Riigikaitse korraldus sätestatakse riigikaitse seadusega. Riigikaitse seaduse kohaselt on riigikaitse eesmärk säilitada Eesti sõltumatus ning iseseisvus, põhiseaduslik kord ja rahva turvalisus (Riigikaitse seadus, 2022). Uue riigikaitse arengukava 2031 eesmärk on välja töötada realistlik plaan vaenlase agressiooniks valmisolekut arendada. Arengukava järgi suurendatakse kümne aastaga iseseisvat kaitsevõimet ja -valmidust, muudetakse heidutus- ning kaitsetaktikad realistlikumaks, kaitsekulusid hoitakse üle 2% SKP-st ning liitlastega tehakse tihedat koostööd (Kaitseministeerium, 2021).

Eestis on riigikaitse üles ehitatud iseseisval esmasel kaitsevõimel ja NATO liikmelisusel, esmasel kaitsevõimes on oluline roll inimestel, kellel on Eesti Vabariigi põhiseaduse kohaselt kohustus osaleda riigikaitstes (Kaitseministeerium, 2021). NATO artikkel 5 näeb ette, et relvastatud rünnak ühe liikmesriigi vastu on rünnak kõigi vastu, ning rünnaku korral abistab iga liikmesriik (Välisministeerium, 2019). Eestis lähtutakse laiapindse riigikaitse käsitlusest - riigikaitse koosneb lisaks sõjalisele jõule kogu ühiskonda hõlmavatest struktuuridest (Riigikantselei, 2017). Riigikaitstes panustatakse heidutusaktikatele, mille abil saab võimalikke konflikte ennetada, näidates, et me oleme vastupidav ning suure kaitsetahtega riik ja rahvas (Kaitseministeerium, 2021). Toimiv heidutus eeldab päriselt olemasolevat ja toimivat võimet vastutegevuseks (Kaitseministeerium, 2021).

Eestil on lisaks elukutselistele sõjaväelastele reservvägi, mis toetab kaitseväge ja Kaitseliidu tegevust. Reservvägi luuakse ajateenistuse läbinud meestest ja naistest (Kaitseministeerium,

2021). Reservvägi silub erinevust sõjaväeliste jõudude ning tsiviilisikute vahel, kuna Eestis on suur osa mehi sõjaväelise väljaõppe saanud, ning tänu sellele pole riigikaitse pea ühelegi inimesele Eestis kauge ega võõras (Juurvee, 2021). Samuti riikides, kus on kehtestatud ajateenistus, on toetus kaitsejõududele tugevam, kuna ajateenistus hõlmab paljusid ühiskonnagruppe, otseselt neid, kes ajateenistuse läbivad, kuid kaudselt ka ajateenijate lähedased, ning seetõttu toimib sotsiaalne lepe, kus igaüks on osa riigikaitsest (Choulis, Bakaki & Böhmet, 2019). Teisalt ei saa eeldada, et kõigil kohustuslikkuse alusel sõjaväelise väljaõppe läbinud ning reservarmesse arvatud inimestel on suur kaitsetahe ning valmisolek reaalse konflikti korral Eestit kaitsta (Uulimaa, 2019). Siiski on kodanike kaitsetahe üks alustalasid Eesti riigikaitse, see väljendub riigis elavate inimeste arusaama ning nõusolekut olla relvastatud ning valmis oma riigi eest seisma (Mänd, Järvet 2013). Ulvi Uulimaa (2019) magistritöös Kaitseministeeriumi tellimusel läbi viidavate “Avalik arvamus ja riigikaitse” uuringute andmete põhjal tehtud analüüsi tulemustest ilmneb, et võrreldes Nõukogude armees teeninud või ilma sõjaväeteenistuse kogemusega meestega on Eestis kaitsetahe kõrgeim meestel, kes on aega teeninud Eesti Kaitseväes, nende kaitsetahet on vaadeldaval perioodil (2000-2007) mõjutanud enim rahvusvahelised sõjalised tegevused ning katastroofid. Sama uuringute seeria pikema perioodi (2000-2020) andmete põhjal on Ivo Juurvee (2021) analüüsinud kaitsetahte erinevust eestlaste ja Eestis elavate välismaalastest Eesti kodanike ja mittekodanike näitel. Analüüsist selgub, et eestlased on vaadeldavatest gruppidest kõige rohkem valmis Eesti vastase rünnaku korral kaitsetegevustes osalema. Kõigi Eesti kodakondsusega meeste osakaal, kes on valmis vajadusel riigikaitse tegevustes osalema (kodanikud, kellel on kõrge kaitsetahe) on 2020. aasta andmete põhjal 72.8%, see muudab Eestis kaitseväe heidutuse ning reservväe veenvaks (Juurvee, 2021).

Balti riikides on mõneti erinevad lähenemised, hoolimata sellest, et kõigi kolme riigi iseseisvust ähvardavad sarnased ohud (Zaleski, Sliwa, Veebel, 2020). Viljar Veebeli ja Illimar Ploomi (2019) Balti riikide teemalises artiklis on lahti harutatud kolme riigi riigikaitse sarnasused ning erinevused. Eesti Kaitseväeteenistuse seaduse (2013) kohaselt on Eesti kodanikel kohustus osaleda riigikaitse, see hõlmab isikuid, kellel on kaitseväekohustus. Kaitseväekohustuslased on 17-26-aastased terved mehed, neile on ajateenistuses osalemine kohustuslik. Ajateenistusele järgneb reservteenistus kuni 60. Eluaastani. Läti on erinevalt Eestist otsustanud täielikult elukutselistel sõjaliste jõudude kasuks, kuigi ka Lätis on sarnaselt Eesti Kaitseväele vabatahtlikkusele põhinev

sõjaline organisatsioon, Zemessardze (tõlkes ~ Rahvuskart), ei saa Eesti ja Läti organisatsioonide vahele võrdusmärki panna. Lätis puudub kohustuslik ajateenistus, seetõttu vastutab Zemessardze ise kõigi oma liikmete väljaõppe eest ise. See omakorda tähendab, et Läti potentsiaalne sõjaline inimressurs on märkimisväärselt madalam kui Eestil. Māris Andžāns ja Viljar Veebel (2017) kirjutatud Eesti ja Läti riigikaitse dilemmade teemalises artiklist selgub, et 2004. aastal NATO-ga liitudes suunas Läti ja Leedu, lähtudes NATO artikkel viiest, kogu oma sõjaväelise ressursi NATO tegevustesse, jättes varju esmase iseseisva vastupanuvõime võimaliku rünnaku vastu. Leedu riigikaitse mudel on praegu üsna sarnane nii Eesti, kui Lätiga (Veebel, Ploom, 2019). Leedus peatati kohustuslik ajateenistus samadel alustel, nagu Lätis, kuid Leedus võeti kohustuslik ajateenistus taas kasutusele pärast kuue aastast kohustusliku ajateenistuse peatamist 2015. aastal (Veebel, Ploom, 2019). Kuigi ka Eestis on riigikaitse üks põhikomponente NATO liikmelisus, on Eesti järjepidevalt esmast iseseisvat kaitsevõimekust säilitanud ja suurendanud.

Ajateenistusega tagatakse Eestis julgeolekupoliitika alustes (2010) sätestatud siseriikliku eesmärgi täitmine - esmane iseseisev sõjaline kaitse, Kuna kaitseväge üksused komplekteeritakse tegevväljastest, kaitseliitlastest ja reservväkke arvatud isikutest, on ajateenistuse läbinud, ning reservi arvatud isikutel tähtis roll Eesti sõjalise kaitsevõimekuse säilitamisel (Eesti julgeolekupoliitika alused, 2010). Reservvägi on Eesti kaitsesüsteemi üks alustala, ning reservvägi koosneb ajateenistuse läbinud isikutest (Kaitseministeerium, 2022). See tähendab, et ajateenistuse roll riigikaitstes on reservväe koosseisu suurendamine ning tulevaste tegevväljaste värbamine (Eesti julgeolekupoliitika alused, 2010).

Soomes on ajateenistus üles ehitatud sarnaselt Eestile, ajateenistus on kohustuslik, teenistus kestab ligikaudu sama kaua, pärast ajateenistust arvatakse reservväkke ning Soome sõjalisest inimressursist 95% on reservväelased (Harinen, Leskinen, 2009). Peale Eesti ja Soome on Euroopas ajateenistus veel kohustuslik Taanis, Norras, Rootsis, Leedus, Austrias ja Šveitsis (Kasearu, 2018). Nagu ptk 1.1 juba Viljar Veebeli ja Illimar Ploomi (2019) artikli põhjal selgitati, on Läti otsustanud kohustuslikust ajateenistusest loobuda, samuti on kohustusliku ajateenistuse puudumise tõttu reservväe olemus Lätis erinev Eestist. Lätis peab reservväkke kuulumiseks läbima vastava treeningkursuse, sel põhjusel on ka Läti 3000-pealine reservvägi üsna tagasihoidlik (Veebel, Ploom, 2019). Eelnevalt mainitud Euroopa riikide hulgas, kus on ajateenistus kohustuslik

on ka Leedu. Leedus võeti kohustuslik ajateenistus taas kasutusele pärast kuue aastast kohustusliku ajateenistuse peatamist 2015. aastal. Nii Leedu, kui Läti põhjendus kohustusliku ajateenistuse peatamiseks oli liitumine NATO-ga (Veebel, Ploom, 2019).

1.2. Riigikaitseõpetusest Eestis

Riigikaitseõpetus on valikaine üldhariduskoolides ning valikmoodul kutseõppeasutustes. 2011. aastal nimetati Vabariigi Valitsuse määrusega gümnaasiumi riiklikusse õppekavasse riigikaitseõpetus gümnaasiumi valikainena (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011) ning alates 2018. aastast on võimalus kutsekeskharidus koolides valida riigikaitseõpetust valikmoodulina, üldhariduskoolide õppekava on mõeldud kasutamiseks ka kutseõppeasutustes (Kaitseministeerium, 2013). Riigikaitseõpetus soovib kasvatada noortest eetilised, kohuse- ja vastutustundlikud ning aktiivsed ühiskonnaliikmed (Kaitseministeerium, 2019). Seetõttu on ka valikaine/valikmooduli eesmärkideks seatud üldhariduskoolides ja kutseõppeasutustes edasi anda Eesti Vabariigi riigikaitse põhimõtted ja ideid, mis on riigi aluseks, kujundada õpilastes kodanikuteadlikkust ja valmistada neid ette vajadusel Eesti Vabariiki võimaliku ohu eest kaitsma (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011). Samuti peetakse riigikaitseõpetuse üheks olulisemaks eesmärgiks vajalike riigikaitseteadmiste vahendamist ka kõigile teistele kodanikele, et riigis elavatel inimestel oleks võimalikult täpne arusaam Eesti riigikaitse toimimisest, selle juhtimisest, põhimõtetest ja eesmärkidest (Brus jt, 2014). Kuna riigikaitseõpetusel on oluline roll riigikaitse teadmiste vahendamisel, siis tuleb riigikaitseõpetust populariseerida nii üldhariduskoolide kui ka kutseõppeasutuste hulgas, et teadmised riigikaitsest jõuaks võimalikult paljude õpilasteni. Riigikaitseõpetus peaks jõudma igasse haridusasutusse ja iga õpilaseni, siiski peaksid õpetused riigikaitsest jõudma õpilasteni vabatahtlikkuse printsiibi põhimõttel ehk õppeaine peaks olema kõigile vabatahtlik (Kaitseministeerium, 2014).

Riigikaitseõpetuse õppimist toetavad Kaitseministeerium ja Kaitseressursside Amet, kelle ülesandeks on Eestis koordineerida ja arendada riigikaitseõpetuse valikainet nii, et noored saaksid hea riigikaitse hariduse üldhariduskoolides ja kutseõppeasutustes. Kaitseressursside Ametilt

saavad riigikaitseõpetust õpetavad koolid taotleda rahalist toetust õppevahendite ostmiseks, ekskursioonide/õppekäikude korraldamiseks ja transpordiks (Kaitseressursside Amet, 2022).

Gümnaasiumi riiklikusse õppekavasse püstitatud eesmärgid ning õpiväljundid annavad igale õpilastele võimaluse Eesti ja rahvusvahelise riigikaitse alaseid teadmisi mitmekülgses õpikeskkonnas omandada, mis teeb valikaine/valikmooduli teiste ainetega võrreldes eriliseks (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011). Riigikaitseõpetuse õpiväljundid on tihedalt lõimitud mitmete teiste oluliste ainetega, mida noortele koolis õpetatakse, näiteks on võimalik ühendada riigikaitset matemaatika, geograafia, keemia, ajaloo jt õppeainetega, mis laseb õpilastel siduda oma varasemaid teadmisi uute teadmistega või aitab ununenud teadmisi meelde tuletada (Kaitseressursside Amet, 2022). Riigikaitseõpetuse tunnid teevad eriliseks ka oma ala asjatundjad ehk klassi ees ei seisa tavaline kooliõpetaja, vaid riigikaitset õpetavad kogemustega ohvitserid, allohvitserid (tegevväelased ja reservis olijad) ning aktiivsed kaitseliitlased, kes igapäevaselt riigikaitsega tihedalt kokku puutuvad (Kaitseministeerium, 2019; Kaitseressursside Amet, 2022)

Riigikaitseõpetuse maht on üldhariduskoolides jagatud kaheks kursuseks, s.o 70 tundi (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011) ning kutsekeskhariduse õppekavadel 2,5 EKAP'i, sh välilaager (Kaitseministeerium, 2019). Gümnaasiumi riiklik õppekava (2011) toob esile, et õpilastel tuleb omandada riigikaitse teoreetilised teadmised (35 tundi) Eesti riigist ja riigikaitsest, keskendutakse põhjalikult Eesti sõjaajaloole, sõja põhjustele ja tagajärgedele, Eesti kaitsepoliitikale, tänapäeval aset leidvatele rahvusvahelistele kriisidele ja ohtudele ning Eesti riigikaitse juhtimisele ja toimimisele. Õpilastele antakse ülevaade erinevate riigikaitsete tegevustega Eestis, nende olulisusest ja ülesehitusest, tutvutakse nii kaitseväeteenistuse ja Kaitseväega kui ka Kaitseliiduga, mis on väga olulised osad Eesti riigikaitstes. Samuti õpetatakse aine raames vajalikke oskusi, mida on tarvis osata riigikaitstes, kuid mis tulevad kasuks ka tavainimesel igapäevaelus, näiteks õpivad õpilased esmaabi andmist välitingimustes ja ilma käepäraste vahenditega looduses orienteeruma. Praktilise kursuse puhul (35 tundi) on tegemist välilaagriga, mis kestab õppeaasta lõpus 3–4 päeva ning talvel ja kevadel 1,5–2 päeva (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011). Välilaager korraldatakse koostöös Kaitseväe ja

Kaitseliiduga, et riigikaitseõpetuse õpilastele pakkuda võimalikult sarnast kaitseväelist eluolu ja distsipliini kogemust (Kaitseministeerium, 2019). Välilaagris kinnistatakse teoreetilises osas õpitut, õpilasel tuleb tegutseda üksikvõitleja oskuste tasemel, ning keskendutakse nende oskuste harjutamisele erinevates olukordades ja tingimustes (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011).

Kuigi riigikaitseõpetus lisati valikainena 2011. aastal gümnaasiumi riiklikusse õppekavasse, siis tegelikkuses alustati riigikaitse õpetamisega Eesti koolides enne teist maailmasõda, mis oli seatud üles teiste eesmärkide ja põhimõtetega kui tänapäeval (Lill, 2018). Riigikaitseõpetust nimetati 1927. aastal sõjaliseks kasvatuseks ja õpetuseks, millest kesk- ja kutsekoolide õpilased olid kohustatud osa võtma, et valmistuda ette ajateenistuseks, mille õppekava vastas sel ajal noorsõduri kahekuusele õppekavale (Lill, 2018).

Ainega pannakse alus õpilaste riigikaitse põhimõtete mõistmisele, kodanikuteadlikkuse ning kodumaale lojaalsuse ja patriootlikkuse kujundamisele (Kaitseministeerium, 2014). Seega võib väita, et riigikaitseõpetuse olemus, nii eesmärgid kui ka põhimõtted, on aja jooksul läbinud muutuse. Pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist, hakkas riigikaitseõpetus Eesti koolidesse tagasi jõudma 1990. aastatel ning 2000. aastate alguses õpetati riigikaitset mitmes koolis üle Eesti (Lill, 2018). 2020. aastal oli riigikaitseõpetust õpetavate koolide osakaal 74% ning samal aastal oli riigikaitseõpetuse lõpetanud 5870 õpilast. Võrreldes varasematega aastatega on riigikaitseõpetuse osakaal üldharidus koolides ja kutseõppeasutustes kasvanud, kuid viimasel neljal aastal on osakaalu trend jäänud stabiilseks ning riigikaitseõpetuse lõpetanud õpilaste arv tõusnud (Kaitseministeerium, 2021).

Riigikaitseõpetuse eesmärgid vastavalt ainekavale taotleavad, et õpilane, kes on läbinud aine mõistab riigikaitse ning üldisemalt riigi toimimist, on omandanud baastadmised riigikaitsest, samuti mõistab õpilane, mis on tema, kui riigi kodaniku roll riigikaitstes, ning on enda kohustuste suhtes positiivselt häälestatud, kujunevad hoiakud, ning suureneb tahe kaitsta oma riiki (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011). Mänd ja Järvet (2013) leidsid enda uurimistöös, et õpilased, kes on läbinud riigikaitseõpetuse, on riigikaitstes osalemise suhtes positiivsemalt

häälestatud. Sama väidet kinnitab Usai (2019) tehtud magistritöö, millest selgus, et riigikaitseõpetuse läbinud abiturientidel on kõrgem kavatsus riigikaitstes osaleda, ning hoiakud ajateenistusse asumise osas olid positiivsemad. Üsna sarnase tulemuseni jõudis enda lõputöös Naaber (2019), kuid tõi esile fakti, et kaitsetahte suurenemine riigikaitseõpetuse läbinute hulgas toimus peamiselt tüdrukute arvelt, poiste kaitsetahte oluliselt ei muutunud.

1.3. Õpetaja agentsus

Agentsus kujuneb igal õpetajal erinevalt – see oleneb õpetajate arusaamadest, mis on nende roll haridusasutuses, kus nad õpetavad, samuti oleneb, millised on õpetajate varasemad personaalsed kogemused, ning milline on nende kutsumus ja taust väljaspool kooli (Buchanan, 2015). Agentsus, kui mõiste, tähendab, et inimesel on võime iseseisvalt enda arusaamasid mõtestada ja nende põhjal tegutseda (Biesta, Tedder, 2007). Õpetaja agentsus loob võimaluse eesmärgistatud tegevuseks, mis toetab klassiruumis avatud diskussiooni teket, mis omakorda toetab õppija vaba arengut (Põlda jt, 2021). Seega on õpetaja agentsuse mõtestamisel olulisel kohal õpetajate kogemused, mille abil nad on suutelised õpetamisel iseseisvalt otsustada, milline on parim viis õpetatavat ainet edasi anda. Avatud diskussiooni ning klassis valitseva õhkkonna läbi, mis on loodud õpetaja agentsusega, annab võimaluse õpilastel selgemalt näha, kuidas nad aine raames püstitatud eesmäärke saavutavad, ning mida eesmärgid neile aine läbides annavad (Põlda jt, 2021).

Riiklike õppekavade koostajad on õpetajate ülesandeks teinud õpilaste üldpädevuste kujundamise ning see eeldab ühist mõisteruumi (Põlda jt, 2021). Viirpalu, Krull ja Mikser (2021) märkisid enda uurimuses, et õpetajad eelistavad, kui neil on kooli tasandil ainekava kujundamisel arvestatav autonoomia. Samas on üsna tavaline, et kõik õpetajad osalevad enda koolis õppekava koostamisel, kuid riikliku õppekava koostamisel on kaasatud vaid vähesed õpetajad (Erss jt, 2014). Õpetajate hulgas puudub ühine arusaam, mis õppekava oma olemuselt on, kuid peamiselt kirjeldab õpetajate meelest õppekava aines käsitletavaid teemasid, juhiseid aine õpetamisel, eesmäärke, nõudmisi ja regulatsioone (Viirpalu, jt, 2014).

Õppekavade koostamise ja analüüsimisega tegelevad inimesed jagavad õppekava kaheks - ametlik õppekava ja variõppekava - ametlik õppekava on paberil kirjas, variõppekavaks nimetatakse õppekava kirjutamata osa, millega õpetajad annavad edasi üldteadmisi, kombeid, väärtusi ja hoiakuid (Alsubaie, 2015). Eesti kontekstis on ametlik õppekava näiteks riiklik õppekava. Kui ametliku õppekava eduka omandamise eest saadakse hindeid ning silmnähtavaid teadmisi, siis variõppekava omandamine on tihti selline olukord, kus õpilased omandavad midagi, ise mõistmata, et neile on midagi õpetatud (Portelli, 1993). Samas on Philip Wesley Jacksoni (1968) täheldanud koolikeskkonnas väärtuseid ja ootuseid, mida eeldati, et õpilased omandavad. Nende väärtuste ja hoiakute omandamine avaldab märgatavat mõju (Jackson, 1968).

PROBLEEMISEADE

Riigikaitseõpetusel on oluline roll Eesti riigikaitstes, panustades laiapindse riigikaitse käsitluse järgsetele eesmärkidele. Samas on aja jooksul riigikaitseõpetuse valikaine eesmärgid muutunud, kui II maailmasõja eelsel perioodil loeti peamiseks eesmärgiks just sõjaväeteenistuseks ettevalmistus, ei ole praegu kehtivas ainekavas eesmärkide hulgas ettevalmistust teenistuseks. Tänapäeval on riigikaitseõpetuse peamiseks eesmärkideks riigikaitse sisu ning tegevuste, ning kodanike riigikaitsete õiguste ja kohustuste selgitamine. Selleks, et mõista, milline on praegusel kujul riigikaitseõpetuse roll, on parim viis uurida ainesse suhtumist aine õpetajatelt. Samuti on oluline aru saada, kuidas õpetajad ise kujundavad ainet. Õpetaja roll aine kujundamisel on vaadatud ka läbi variõppekava, kas reaalsed eesmärgid, mis riigikaitseõpetuse õpetajad oluliseks peavad, on taandunud variõppekava tasandile.

Töö eesmärgiks on mõista, kuidas riigikaitseõpetuse õpetajad näevad riigikaitseõpetuse ainet. Täpsemalt uurin, kuidas kirjeldavad riigikaitseõpetajad enda rolli aine kujundamisel, milliseid eesmärke peavad õpetajad ise kõige olulisemaks ainet õpetades ning millised on riigikaitseõpetuse arenguvõimalused tulevikus. Tulenevalt töö eesmärgist on püstitatud kolm uurimisküsimust:

1. Millisena kirjeldavad riigikaitseõpetuse õpetajad õpetaja rolli aine õpetamisel?
2. Kuidas kirjeldavad riigikaitseõpetuse õpetajad aine eesmäärke?
3. Milline on riigikaitseõpetajate vaates riigikaitseõpetuse tulevik?

2. METOODIKA

Käesolevas peatükis keskendun töös kasutatud meetodika kirjeldamisele. Esmalt põhjendan teemast tulenevalt andmete kogumiseks meetodi valikut. Seejärel annan ülevaade uurimuse valimist, andmekogumise ülesehitusest ning protsessist, samuti uurimuse eetilistest aspektidest. Edasi kirjeldan analüüsi protsessi, ning meetodit mida kasutasin kogutud andmete analüüsimiseks ning tõlgendamiseks. Meetodika viimases peatükis kirjeldan enda, kui uurija refleksiivsust uurimust läbi viies.

2.1. Uurimismeetodi valik ja põhjendus

Töös uurin riigikaitseõpetust riigikaitseõpetaja vaatenurgast, ning seetõttu kasutasin töös kvalitatiivset uurimismeetodit. Hinnangute ning arvamuste kogumiseks, samuti üldiselt kvalitatiivseks uurimuseks on üks peamisi meetodeid intervjuud (Õunapuu, 2014). Kvalitatiivne uurimismeetod sobib töö kontekstis hästi, kuna töö tulemused on hinnangulised ning on mõjutatud andmete uurija poolsest tõlgendusest (McMillan ja Weyers, 2011 Laherand 2008 kaudu). Ka Õunapuu (2014) on kirjutanud, et kvalitatiivne uurimus annab võimaluse koguda detailset infot inimeste arvamuste ja vaadete kohta. Samuti on Intervjuude eeliseks võimalus uurida ühise taustaga ning valdkonda jagavate inimeste vaadete, kogemuste, ning otsuste kohta (Hannabuss, 1996). Töös soovingi uurida riigikaitseõpetajate tõlgendusi ning arvamusi, ning sel põhjusel valisin andmete kogumiseks kvalitatiivse meetodi.

Lisaks arvamuste ning hinnangute uurimisele on teise argumendina kvalitatiivse meetodi valikul see, et andmekogumiseks intervjuude kasutamine annab võimaluse vajadusel subjektide vastuseid täpsustada; anda võimalus subjektile end vabalt väljendada; koguda informatsiooni vähe uuritud valdkonnas (Laherand, 2008). Just see, mis Laherand kirjutas, on mõjuv põhjus, miks kasutada intervjuusid - uuritavat teemat on varem vähem käsitletud, ning riigikaitseõpetust õpetatakse vähestes riikides, seetõttu on mõistlik andmeid koguda kvalitatiivsel meetodil intervjuusid.

2.2. Uurimuses osalejad

Uurimistöö keskmes on riigikaitseõpetuse aine sisu ning olukorra uurimine just aine ülesehituse ning eesmärkide osas aineõpetajate vaatest. Sellest tulenevalt on uurimuse osalejateks valitud riigikaitseõpetajad erinevatest koolidest, prooviti kaasata võimalikult palju õpetajaid, et välja selgitada sarnasusi ning võimalikke erinevusi erinevate uuritavate vaadetes.

Uurimuses osalemise kriteeriumiks olid vaid eeldus, et tegu on riigikaitseõpetajaga olenemata koolist, taustast. Uurimuses osalejaid ei valitud muude kriteeriumite alusel, kuna sel viisil on võimalik saada maksimaalselt üldistatav tulemus kõigi riigikaitseõpetajate vaadete, ning hoiakute kohta. Kokku osales uurimuses 18 õpetajat.

2.3. Andmekogumismeetod ja intervjuude käik

Bakalaureusetöös kasutatavaid andmeid kogusin intervjuudega. Intervjuud viisime läbi ja transkribeerisime perioodil 12.2020-02.2021. Intervjuud viidi läbi teadusprojekti "Riigikaitse inimvara kompleksuuring Kaitseväes" riigikaitseõpetusele keskendunud alauuringu raames. Intervjuude läbiviimist, osalejate arvu, intervjuude kestvust iseloomustab joonis 1. Intervjuud viisime läbi koos Sisekaitseakadeemia magistrandi, Liina Kampusega. Me osalesime mõlemad intervjuukava koostamise protsessis, ning tänu sellele oli meil võimalus intervjuus ka enda töö jaoks intervjuuküsimusi lisada. Kõigis intervjuudes kasutasime sama intervjuukava (Lisa 1), intervjuude käigus küsisime vajadusel täpsustavaid küsimusi.

Intervjuu jrk	Kuupäev	Kestvus (h)	Osalejate arv
I	18.12.2020	02:00	3
II	14.01.2021	01:18	2
III	15.01.2021	00:56	1
IV	19.01.2021	01:15	2
V	22.01.2021	01:20	3
VI	25.01.2021	00:21	1
VII	28.01.2021	00:59	2
VIII	02.02.2021	01:10	1
IX	02.02.2021	01:07	1
X	05.02.2021	01:06	2

Joonis 1. Intervjuude toimumised toimumisaja järgi.

Esmased kontaktid koguti riigikaitseõpetajate iga-aastasel seminaril läbi viidud ankeetküsitlustega, kus muuhulgas küsiti, kas vastaja on nõus osalema riigikaitseõpetuse teemalises intervjuus. Seejärel võtsin mina potentsiaalsete intervjuueeritavatega, riigikaitseõpetajatega, ühendust, ning leppis võimalusel kokku sobiva intervjuu aja.

Intervjuukava koosnes kahest teemaplokist. Esimese teemaploki eesmärk oli aine õpetajatelt uurida nende arvamuste kohta valikaine eesmärkide ning õpilaste motivatsiooni aines osalemise kohta, samuti uuriti arvamust aine kohustuslikkuse ja ainemahu osas. Teises teemaplokis uuriti õpetaja rolli aine õpetamisel, ning õpetajaks olemise kohta. Intervjuude lõpus uuriti samuti õpetajate soovitusi teistele/tulevastele õpetajatele ning valikaine edasiarenduste kohta.

Intervjuude alguses selgitasin, mis eesmärgil intervjuu läbi viiakse, küsisin luba intervjuu salvestamiseks hilisema analüüsi tarbeks ja informeerisin uuritavaid, et uurimuses osalemine on

vabatahtlik ja neil on võimalik sellest igal hetkel loobuda. Intervjueeritavate anonüümsuse kaitseks ei mainita töös isikut tuvastamist võimaldavaid andmeid (näiteks info õpetajate koolide kohta).

Helisalvestised transkribeerisin esmalt automaatselt kasutades TTÜ kõnetehnoloogia labori avalikku kõnetuvastuse teenust Tekstiks.ee. Seejärel parandasin automaatselt genereeritud transkriptsiooni käsitsi. Pärast intervjuude transkribeerimist hävitasin helisalvestised ja jagasin transkriptsioone riigikaitsele inimvara uuringu uurimisrühmaga, kes säilitab neid tähtajatult. Pärast bakalaureusetöö kaitsmist hävitan enda käes olevad transkriptsioonid.

2.4. Analüüsimeetod

Intervjuud salvestasime ning hiljem transkribeerisime sõna-sõnaliselt. Kaasintervjueerijaga transkribeerisime intervjuud võrdselt. Seejärel teostasime transkriptsioonide analüüs kodeerimise näol, et leida ja grupeerida peamised intervjuudes esile kerkinud arusaamad, teemad, seoses riigikaitseõpetusega. Kodeerimisel ei olnud püstitatud konkreetseid kategooriaid, millest lähtuda. Seega kodeerisin intervjuud induktiivselt, esmalt avatud kodeerimine, seejärel teostasime telgkodeerimine, ehk koondasime avatud kodeerimise tulemusel tekkinud koodid teemade kaupa ning moodustasime peamised kategooriad (Linno, i.a).

Intervjuude, ning üldiselt tekstiandmete töötlemiseks, ning analüüsimiseks eristatakse peamiselt kaht strateegiat - üks suurendab tekstimaterjali mahtu (nt diskursuseanalüüs), tõlgendades algtekstis öeldut ning teine strateegia vähendab teksti hulka, luues kategooriaid ning summeerides teksti (nt kvalitatiivne sisuanalüüs) (Flick, 2006, Laherand, 2008: 285 kaudu). Analüüsi läbiviimiseks kasutasime kvalitatiivset sisuanalüüsi, kuna analüüsi eesmärk on leida vastused uurimisküsimustele üldistavalt kõigilt riigikaitseõpetajatelt intervjuudega kogutud vastuste põhjal. Täpsemalt kasutasime horisontaalset sisuanalüüsi, mis sobib teemast tulenevalt hästi, kuna annab võimaluse analüüsida kõigis intervjuudes esile kerkinud seisukohti ning ideid teemade kaupa, sel viisil on võimalik kõigi intervjuude tulemusi koondada, kokkuvõtlikult üldistada, ning vastata püstitatud uurimisküsimustele (Kalmus, Masso ja Linno 2015).

Horisontaalse sisuanalüüsi käigus moodustasime neli kategooriat. Iga kategooria alla joonistusime analüüsi käigus kolm suuremat koodi, mida järgnevas peatükis analüüsime.

Analüüsi tulemusel tehtud koodipuu:

Kategooria	Kood
Hea õpetaja	Missioonitunne
	Kompetentsus
	Isiklikud kogemused
Aine praegune sisu ja korraldus	Hoiakud
	Teadmised
	Praktilised oskused
Aine atraktiivsus	Aine populaarsus ja positiivne tagasiside
	Valikuvõimaluste vähesus
	Huvi valdkonna vastu
Aine arengusuunad	Kohustuslik vs vabatahtlik
	Ainemaht
	Vajadus ühtlustamise järele

2.5. Uurija refleksiivsus

Uurija refleksiivsus on bakalaureusetöös kasutatava, kvalitatiivse, uurimismeetodi puhul oluline, kuna uurija enda tõekspidamised, varasemad kogemused ning isikuomadused mõjutavad uurimuse igas etapis (Kalmus, Masso ja Linno, 2015). Seetõttu pöörasin uurimuse käigus tähelepanu ka enda, kui uurija mõju uurimuse tulemustele. Kuna olulisel kohal on uurija enda varasemad

kogemused ja kokkupuuted teemaga. Mina läbisin riigikaitseõpetuse aine gümnaasiumis vabatahtlikult, ning seetõttu oli mul uurimust alustades aines õpilasena osalemise kogemus olemas. Isiklik varasem kokkupuude ainega andis võimaluse hõlpsalt mõista intervjuudes esile kerkinud teemasid.

Just varasem isiklik kogemus riigikaitseõpetusega võis mind uurijana enim mõjutada. Mul oli juba enne uurimuse algust kujunenud arusaam aine, selle eesmärkidest ning teostusest. Omast kogemusest mäletan, et aine oli minu gümnaasiumis üks populaarsemaid, korraldatud professionaalselt, teoreetilisi teemasid selgitas meile oma ala ekspert, tutvusime erinevate riigikaitseasutustega, samuti oli metsalaager väga oskuslikult üles ehitatud ning laagris olid kaasatud juhendajad, kellel oli isiklik sõjaline, riigikaitse kogemus. Seega minu vaade aine uurimuse eel oli, et aine on korraldatud professionaalide poolt, ning aine käigus teeme koostööd erinevate riigikaitse asutustega.

Intervjuude käigus hoidsin hoolimata enda varasemast kogemusest avatud meelt, ning ei surunud intervjuusid läbi viies peale enda arusaamu seoses ainega. Samuti kuulasin aktiivselt intervjuueeritavaid, ning püüdsin olla mõistev, samas kui mõni intervjuueeritavate idee jäi minu jaoks arusaamatuks, palusin neil vastust täpsustada, püüdes hoiduda suunavatest küsimustest, mis võivad intervjuueeritava vastust mõjutada. Intervjuueeritavad said võimaluse end vabalt väljendada. Analüüsi käigus teadlikustasin samuti enda kui uurija refleksiivsust, mistõttu lähtusin kodeerimisel intervjuudes püstitatud küsimustele, ning kategooriad lõin sarnaselt intervjuukavas (Lisa 1) olevatele teemaplokkidele.

Mulle meeldis näha intervjuueeritavate seas huvi teema, ning uurimuse käigust. Intervjuueeritavad mõistsid, mis põhjustel me intervjuusid läbi viisime ning nad nõustusid, et intervjuus käsitletavate teemad on olulised ja aktuaalsed. Ka minu arusaam, huvi ning suhtumine riigikaitseõpetuse ja üldiselt riigikaitse suhtes muutus, ma mõistsin, mis on intervjuueeritavate eesmärgid seoses enda õpetatava ainega, ning kuidas nad neid eesmäärke saavutavad.

3. ANALÜÜS

Töö kolmandas peatükis analüüsin kogutud andmeid. Analüüsi näitlikustamiseks põimisin teksti sisse intervjuudes kõlanud tsitaate, mis on töösse lisatud muutmata kujul, pidades silmas intervjuueeritavate konfidentsiaalsust. Peatükk jaguneb neljaks alapeatükiks vastavalt kategooriatele. Alapeatükkide pealkirjad vastavad moodustatud kategooriate nimedele.

3.1. Hea õpetaja

Uuringus osalenud riigikaitseõpetajate arvates peaks riigikaitseõpetaja olema hea õpetaja. Intervjuude analüüsist joonistub välja hea õpetaja muster kolme peamise omaduse põhjal. Õpetaja teeb heaks esiteks tema missioonitunne - õpetaja tahab anda enda kogemusi noortele parimal moel, tunneb rõõmu õpilaste motiveeritusest ning kaasa mõtlemisest, samuti tunneb motiveeritust kui tund või kursus on edukalt läbi viidud. Heale õpetajale meeldib näha, kuidas, ja mida noored riigikaitseõpetusest saadud teadmistega edasi teevad: *“...ja kui aastate pärast näed oma õpilast kusagil teenistuses, see on ka hea meel, et oled suutnud süsteemi järelkasvu toota.”*. Lisaks on motivaatoriks näiteks õpetaja enda kogemusest tulenev puudus riigikaitseõpetuse järele enda õpingute ajal, tahe teha paremini, kui varem.

Teisena on hea õpetaja iseloomulikuks jooneks kompetentsus. Õpetaja hoiab end vormis, on oma ala spetsialist, kes lihvib enda oskusi pidevalt nii pedagoogiliselt, kui erialaselt. Õpetajad töid esile, et need õppemeetodid, mis toimised, sel ajal, kui nemad koolis käisid, enam ei toimi. Peab teadma, kuidas noortele läheneda, ning seeläbi on õpetaja ise ka nooruslikum. Hea õpetaja tunnis valitseb kord ja distsipliin, mitte seetõttu, et õpetaja on karm või kuri, vaid õpilastel on austus õpetaja vastu, sest õpetaja on pädev ja kogenud. Õpetaja on laia silmaringiga ja teab, millest ta räägib, ning teeb seda põnevalt, abiks on hea huumorisoone, samas peab olema pädevus olukorrapõhiselt kiireid otsuseid langetada, ruumi lugeda, kui mõni teema on hell, peab õpetaja seda mõistma. Kaht kompetentsi, erialane ja pedagoogiline kompetents, peavad enamik õpetajaid intervjuude põhjal kõige olulisemateks, ning alati koosmõjus, ühest ei piisa: *“Pedagoogiliselt võib-olla teed kõik õigesti, aga kui sisu ei jaga siis pole pointi.”*; *“...võtame suvalise kaitseväge ohvitseri, allohvitseri.*

Tal on nagu keeruline seda õpet selles mõttes läbi viia, et teab liiga palju, et nüüd on küsimus, kus seda piiri tõmmata, mida ma nüüd räägin, mida ma ei räägi.“

Kolmas heale õpetajale iseloomulik tunnus on isiklikud kogemused, ning oskus enda kogemused parimal moel riigikaitseõpetuse ainega siduda. Osaliselt haakub see ka eelneva lõiguga, kus oli teemaks kompetentsus, hea õpetaja on oma ala ekspert. Selleks, et õpilastele riigikaitsega seotut selgitada, on parim viis tuua sisulisi näiteid omast kogemusest. Isiklike kogemuste all toodi esile lisaks riigikaitse kogemusele ka üldiselt elukogemust: *“...nii et ma arvan, et kogu varasem elu täiskasvanud inimese puhul noortele edasi andes, et on, on mida rääkida ja, ja seda kõike saab rakendada.”* Õpilastel on huvi ka ajateenistuse vastu, ning mingil määral tunnevad kergendust, kui kuulevad, et nõukogude armees teeninud õpetaja kaheaastasest ajateenistuse kogemusest. Veel on oluline hea õpetaja puhul teada enda tugevusi, ning neid aine õpetamisel ära kasutada. Olenevalt erialasest väljaõppest on õpetajad mõnele teemale rohkem keskendunud ja sellises laias kontekstis, nagu seda on riigikaitse, on see täiesti arusaadav. Hea õpetaja ülesanne on teada oma tugevusi, nii teadmiste, kui isikuomaduste poolest, ja keskenduda neile. Seejuures vähemalt sama oluline on õpetajal teha selgeks ka enda nõrgad kohad, ning anda endast parim, et õpilastel oleks pärast aine läbimist siiski terviklik pilt terve riigikaitse olemusest: *“...neid asju, milles tugev oled nagu mõnes mõttes, siis rohkem kontsentreeruda noh, peaasi, et ei teki lünki nagu olulisi.”*

3.2. Aine praegune sisu ja korraldus

Intervjuus küsisime õpetajatelt, milliseid eesmärke õpetajate endi meelest peaks täitma riigikaitseõpetuse aine. Järgnevalt analüüsin peamist kolme eesmärki, mida õpetajad enda aine õpetamisel olulisteks peavad.

Esmalt märkisid õpetajad, et aine läbinud õpilastel peaks kujunema positiivne hoiak riigikaitse suhtes, ning tõusma kaitsetahe. Siin mängib olulist rolli eelmises alapeatükis lahti harutatud hea õpetaja kontseptsioon, tuleb olla õpilasele toeks, et õpilane saaks ainest hea kogemuse, mis aitab kaasa kaitsetahte tõstmisele ning üldiselt positiivsele suhtumisele riigikaitse. Üheks oluliseks eesmärgiks on veel õpilastes isamaalisuse arendamine, ning sidumine riigikaitsega. Õpilased võiksid olla pärast riigikaitseõpetuse läbimist patriootlikumad.

Teise, kuid mitte vähem tähtsa, eesmärgina nimetati õpilaste teadmiste ning teadlikkuse arendamist. Riigikaitseõpetuses antakse õpilastele baasteadmised Eesti riigikaitsest, NATO-st, selgitatakse lahti laiapõhjalise riigikaitse mõiste. Kursuse käigus selgitatakse õpilastele, kuidas on lisaks Kaitseliidule ja Kaitseväele ka muud paljud era-, kui ka avaliku sektori organisatsioonid seotud riigikaitsega. Selgitatakse, milline on iga inimese roll riigikaitstes, ning igal inimesel on kindlasti oma roll olemas. Kuna gümnaasiumiealised õpilased on sündinud vabasse riiki, ei pruugi kõigil olla head ettekujutust, mis tähendab riigikaitse või kodanikuks olemine: “...*mis on selle inimese, noore inimese roll ühiskonnas ja kuidas riik, riigikaitse inimesega suhestuvad. Mõnikord mõnikord see kodanikuks olemine on tänapäeva noortel natukene kauges jäänud.*”. Poiste puhul mainisid õpetajad ka ühe eesmärgina tulevikus ajateenistusse asumisega seotud kõhkluste ja hirmude kummutamine ja teadlikkuse tõstmine, ning selgitatakse, miks on Eestis kohustuslik ajateenistus: “...*võib-olla pehmen dada nii-öelda seda ajateenistusse minekut.*”. Üks õpetaja, kellel endal olid seoses ajateenistusega hirm ja teadmatus, peab oluliseks eesmärgiks õpilastele riigikaitstes osalemist selgitada, kui loomulikku osa kodanikuks olemisest. Õpetajad siiski ei arva, et riigikaitseõpetus peaks olema, või on, otsene ettevalmistus ajateenistuseks, ühelt poolt kuna aine raames on tarvis katta palju teemasid, teisalt arvatakse, et aine läbinud ajateenistusse läinud õpilasel on ajateenistuses igav, samuti nenditakse, et kõik aines osalejad kindlasti ajateenistusse ei lähe, seega on nende õpilaste ettevalmistamine üsna asjatu. Aine eesmärk on ikkagi laiemalt riigikaitseliste baasteadmiste andmine:

“Tegelikult minu arvates põhieesmärk, ei ole üldse mitte nüüd sõjaväeline vaid on just see silmaringi avardamine. Ehk siis nad teaksid midagi sõjaväest, nad peaksid midagi teadma ajateenistusest, kaitseväest.”

Lisaks hoiakute loomisele ning teadmiste andmisele, on olulisel kohal riigikaitseõpetajate jaoks riigikaitseõpetuses õpetada praktilisi oskuseid. Aine raames õpetatakse praktilisi oskusi, mis loovad eeldused suutmaks kaitsta oma kodu, lähedasi ja loomulikult kodumaad. Lisaks selgitatakse ning praktiseeritakse, kuidas hakkama saada erinevates kriisiolukordades, osutada esmaabi, ning hädaolukorras oskavad aine läbinud õpilased käsitleda relva. Kuigi mitu riigikaitseõpetajat peab

praktilisi oskuseid aine eesmärgina oluliseks, kõlas ka täiesti vastupidiseid arvamusi, et aine eesmärk ei peaks olema sideme sidumist õppida või relva käsitlema õppida, vaid õpilaste silmaringi avardamine:

“...mina tegelen mõttemaailma muutmisega./.../...Et ma ütlen, kordan veel, et see relvaõpe, meditsiin ja telgi püsti panemine on tilu-lilu. Et, aga miks ma seda teen, miks ma siin olen, et see ongi just see asi, sellepärast ongi see, et kõik riigikaitseõpetajad teevad asju erinevalt. Aga minul on jah see, et aru saada, et riik, riik see olen mina.”

3.3. Aine atraktiivsus

Veel küsisime intervjuus, mis on õpetajate arvates põhjused, miks õpilased riigikaitseõpetuse ainet valivad. Intervjuudest selgus, et Eestis on hulk koole, kus valik on õpilaste eest sisuliselt juba tehtud. Aine atraktiivsuse kohta on õpetajad kogunud tagasisidet õpilastelt, ning õpetajad tõid esile kõige sagedasemad vastused.

Koolides, kus riigikaitseõpetus on valikaine, on enamasti tegu ühe populaarseima ainega. Seega muudab aine atraktiivseks õpilaste omavaheline ainele tehtav reklaam. Ühel aastal käib üks klass, ning järgmisel aastal, kui nooremad nõu küsivad, mida valida, soovivad aine läbinud õpilased just riigikaitseõpetust: *“...millegipärast on see aine olnud alati kõige populaarsem, et see nii-öelda maine folkloor, mis kaasas käib on väga oluline just valikainete valimisel.”*. Siit järeldub, et valikainena on riigikaitseõpetus väga populaarne, ning õpilased on aine suhtes positiivselt häälestatud.

Kuigi eelmises lõigus selgus, et riigikaitseõpetuse õpetajate vaates on riigikaitseõpetuse näol tegemist üsna populaarse ainega, siis teine põhjus, miks õpilased ainet valivad, peitub asjaolus, et mingi valiku nad pidid tegema. On ka koole, kus toimub kaudne valimine, see tähendab, et valikained on vastavalt õppekavale juba paika pandud. Näiteks gümnaasiumis valides mingi suund või kutsekoolis valides eriala, on selle suuna või eriala õppekavas riigikaitseõpetus juba valikainete hulgas, ehk otseselt riigikaitseõpetust ei valita, vaid valitakse suund või eriala, millega tuleb kaasa riigikaitseõpetus. Veel nimetati sellist varianti, kus klassi või kursuse hulgas enamus otsustab, mis valikaine tuleb. Teisalt on riigikaitseõpetus teistest niivõrd erinev aine, ning seetõttu valikut tehes

jääb see silma, ning on õpilaste jaoks kergem või atraktiivsem: “...üks õpilane näiteks konkreetselt ütleb mulle, et et miks ta riigikaitse õpetuse valis, see on lihtsam kui mingi füüsika valikaine, millest ta üldse aru ei saa.”. Siit tuleb samuti välja, et õpilasel oli küll valik, kas lisaks kohustuslikele ainetele valida veel kohustuslike ainetega seotud valikaine, või valida midagi täiesti teistsugust siis kaldudakse valima just midagi teistsugust.

Kolmas ühine joon, mis õpetajate arvates muudab riigikaitseõpetuse õpilaste jaoks atraktiivseks on huvi valdkonna vastu. Huvi otseselt aine vastu on seotud ka eelnevalt kirjeldatud aine populaarsusega koolis: “Ütleme 70, 80%, kes tulevad nüüd sellele kursusele on valdkonnast huvitatud. Seal on ütleme nii, 30% on neid, kes kes mõtlesid, et no see aine on huvitav, kuna teised rääkisid, kuna reklaam on selline.”. Õpetajad ütlesid, et see pakub neile ka väga rõõmu, kui õpilased on päriselt teemast huvitatud, ning see on ka üks motivaatoritest, miks õpetajad on otsustanud riigikaitseõpetust õpetama hakata. Huvi võib baseeruda erinevatel motiividel, ühest küljest tunnevad poisid huvi aine vastu, kuna nad teavad, et neid ootab pärast kooli ees ajateenistus. Teiselt poolt tunnevad huvi tüdrukud, kuna nemad ei ole kohustatud ajateenistusse minema, samas ei taha nad riigikaitsest täiesti välja jääda. Kusjuures tüdrukute osalemine aines on aasta-aastalt järjest suurem, ning mõned õpetajad ütlesid, et praeguseks osaleb kursusel kohati rohkem tüdrukuid, kui poisse: “...nüüd ma olen mõne kooli põhjal olen tähele pannud seda, et tüdrukuid on juba rohkem.”. Õpetajad nendivad ka, et nüüdseks on naiste vabatahtlikult ajateenistuse läbimine levinum, ei saa väita, et riigikaitseõpetusel on otsene mõju, kuid aine annab kõigile huvilistele võimaluse saada aru, kuidas riigikaitse toimib, ning mis on selle valdkonna sisu. Ja tuleb välja, et huvi on järjest kasvav: “Et iga aasta tuleb neid rohkem järjest, kes selle valivad, et noh ega ma väga ülepaistada ei ole tahtnud seda, aga on kukkunud välja, et iga aasta tuleb järjest neid gruppe juurde, kes valivad. Midagi teha ei ole ja just nimelt on sellised tüdrukute grupid...”. Veel toovad õpetajad esile õpilaste huvi riigikaitselaagri vastu, kuna laager on midagi täiesti erinevat tavalisest valikainest või koolipäevast. Samuti on õpetajate meelest huvi laagri vastu põhjendatav asjaoluga, et laager kestab tegelikult üsna lühikest aega, ning sellega on võimalik valikaine kirja saada.

3.4. Aine arengusuunad

Õpetajate sõnul on suur töö tehtud, kuid on veel, kuhu püüelda. Intervjuudes küsisime õpetajatelt otseselt nende endi arvamust aine kohustuslikkusest ja ainemahust, ning intervjuu lõpus küsisime õpetajatelt ka laiem küsimus aine arendamisest või praeguse formaadi muutmise kohta.

Esiteks kohustuslikkus, õpetajad ei olnud aine kohustuslikkuse osas tihti üht meelt. Mõnes koolis on aine juba praegu kohustuslik, kuid siiski valikaine. Õpetajad selgitasid, et gümnaasiumites on aine praegu üldiselt vabatahtlik, kutsekoolides on aine pigem kohustuslik, kuid seal on ka formaat veidi teistsugune, ainemaht on väiksem, kui gümnaasiumites. See erineb kooliti, kuna kogu õppekava ongi koolist kooli varieeruv, kohustuslikud ained on kõigis olemas, kuid lisa- ja valikaineid on erineval hulgal. Seetõttu on mõnes koolis juba praegusesse, niigi tihedasse, õppekavasse kohustuslikus korras riigikaitseõpetus pressida üsna raske. Osa õpetajate meelest on riigikaitsest teadmine osa Eesti kodanikuks olemisest, ning sel põhjusel nägid, et tulevikus peaksid kõik õpilased riigikaitseõpetuse läbima. Samuti on õpetajate vaates oluline, et võimalikult paljud noored oleksid asjas sees, mitte ainult need, kes kohustuslikus korras ajateenistusse lähevad. Mitu õpetajat olid kahevahel, aine võiks olla ühest küljest kohustuslik, samadel motiividel nagu eelpool mainitud, kuid teisest küljest praegusel kujul aine kohustuslikuks muuta ei oleks parim variant. Põhjuseks toodi näiteks usulisi või tervislikke põhjuseid, mis võivad takistada õpilastel aine praktilisest poolest osa saada. Selle lahenduseks pakuti näiteks kohustuslikku väiksemas mahus teoreetilist sissejuhatavat kursust, mis oleks kohustuslik kõigile, ning soovi korral oleks õpilastel võimalik valida jätkukursus, mis oleks sarnane praegusele riigikaitseõpetuse ainega. Mõne õpetaja arvates võiks kohustuslik olla ka praegune aine teoreetiline kursus, kuid riigikaitsealaager pigem mitte: *“Peaks algama niimoodi, et oleks kõigile kohustuslik see teooria kursus, praktilist kursust ei saa kõigile peale suruda.”*; *“siin on ikka, kui kõik tahab kohustuslikult teha ja laagrisse ajada, siis see lihtsalt läheb üle võlli igatepidi.”*. Samas õpetajad, kelle koolis on aine vabatahtlik, on praeguse korraldusega üsna rahul. Ka nemad näevad, et aine võiks, vähemalt mingis mahus, olla kohustuslik, siis praeguse korraldusega jõuavad tundi õpilased, kes on ise valinud aines osalemise, on asjast rohkem huvitatud: *“Praegu vabatahtlikkusel, mis on eelis on see, et sinna tulevadki need enamasti, kes ikka on huvitatud sellest.”*. Riigikaitseõpetuse juures peaks olema kvaliteet alati esikohal, mitte kvantiteet. Lisaks on, nagu varem selgus, riigikaitseõpetus üsna atraktiivne aine, ning õpetajatel on õpilasi tunnis piisavalt, ning aine kõigile kohustuslikuks muutmine vajaks

kindlasti mõningaid reforme ainekavas, kui ka lisainvesteeringuid varustuse, õppematerjalide ning inimressursi jaoks.

Hinnang ainemahule oli õpetajatel üsna rahulolev, praeguse aine sisu jaoks. Õpetajad ütlesid, et praegune maht on optimaalne, et anda õpilastele esmane pilt riigikaitsest ning saavutada ainekavas nimetatud eesmärgid. Esimese maitse saab praeguse 70-tunniga kätte ning õpetajate arvates on sellest mahust piisav, et õpilastel suureneks kaitsetahe. “Murekohana” nägi üks õpetaja riigikaitse aktivistide teket, mistõttu võiks aktiivsetele õpilastele olla ka pärast riigikaitseõpetust lisaväljundeid haridussüsteemis, ilma, et peaks end siduma näiteks Kaitseliiduga: “...*nendesuguste jaoks oleks vaja mingisugust nagu jätkukursusele mingit, et noh, tahe on suurem, kui keskmisel inimesel, tahaksid veel midagi teha. Aga meil läbi kooliformaadi ei ole midagi pakkuda.*”. Samas ütlevad õpetajad, et teooriaosa on üldjoontes rangelt paigas tundide arv, kuid sisulise poole pealt on mängimisruumi, tuleb ise olla loov, näiteks teooriakursuse jooksul teha erinevaid väljasõite, kutsuda tundi külalisi.

Intervjuudest tuli välja, et riigikaitseõpetuse tase on kooliti erinev, ühelt poolt on õpetajad erineva taustaga, nii erialase, kui pedagoogilise taustaga. Ühtlustamiseks on juba praegu olemas Tallinna Ülikoolis kursus riigikaitseõpetajatele, mis õpetajate meelest on väga kasulik. Ühelt poolt on kursus kasulik neile riigikaitse taustaga inimestele, kel puudub pedagoogiline kogemus, teiselt poolt on kursus hea õpetajatele, kel puudub militaartaust. Enamik intervjuueeritud õpetajaid on Tallinna Ülikooli kursusel osalenud, ning näevad seda ühe variandina, kuidas õpetajate tase ühtlasemaks teha. Samas õpetajatel on kohati vastastikused arvamused kursuse läbimise vajalikkusest riigikaitseõpetajaks saamisel, tuleb kindlasti kasuks, ning osa õpetajate meelest on kursuse läbimine kindlasti vajalik, ning osad, kel on juba enda militaartaustast tulenevalt varasem õpetamise kogemus olemas, ei pea kursust riigikaitseõpetajaks saamisel vajalikuks.

4. ARUTELU

Arutelus käsitleti analüüsis esile tulnud teemasid, ning seon need kirjanduse ülevaates toodud materjalidega. Arutelu on üles ehitatud kolmest peamisest teemast: õpetaja roll aine õpetamisel;

õpetaja vaade aine eesmärkidest ning õpetaja vaade aine tulevikust. Esimese teema arutlusel toetun kirjanduse ülevaate õpetaja agentsuse peatükile, et selgitada, kuidas ja miks võivad riigikaitseõpetuse õpetajad näha enda rolli aine õpetamisel sellisena, nagu analüüsisist ilmnes. Teine teema seostub kirjandusest lähtuva raamistiku osast nii riigikaitse, kui riigikaitseõpetuse peatükkidega. Samuti on kahe esimese teema puhul kaasatud variõppekava mõiste, ning arutus, kas riigikaitseõpetuses rakendatakse variõppekava. Kolmas teema keskendub peamiselt aine kohustuslikkusele.

4.1. Õpetaja roll aine õpetamisel

Analüüsis selgus, et õpetaja roll aine õpetamisel on suures pildis olla hea õpetaja ja teejuht õpilaste riigikaitsega tutvumisel. See on küll lai mõiste, kuid õpetajate vastustest ilmnes kolm peamist aspekti, mis teeb ühest õpetajast hea õpetaja. Esiteks on heal õpetajal missioonitunne, ta on motiveeritud õpetamisest, ta tahab anda õpilastele riigikaitsealaseid teadmisi, ja seda parimal moel. Neile pakub rõõmu, kui õpilased tunnevad teema vastu huvi ja mõtlevad kaasa. Sellega haakub hästi Põlta jt (2021) artikkel, kus on öeldud, et õpetaja, enda agentsusega peaks oskama luua vaba õhkkonna diskussiooniks, ning seeläbi on õpilastel võimalik teadmisi parimal moel omandada. Õpetajad ütlesid ka, et hea õpetaja on kompetentne ja tal on isiklikud kogemused aines käsitletavate teemadega. Kompetentsus väljendub peamiselt just pedagoogilisest küljest, õpetaja peab oskama õpilastele läheneda ning mõistma, kuidas on teemakäsitus õpilastele kõige vastuvõetavam. Riigikaitseõpetuse õpetamiseks ei piisa õpetajate sõnul vaid heast riigikaitsealastest taustast, tuleb olla ka hea pedagoog - suudab mõtestada väga täpselt, mida õpilastele edasi anda. Isiklikud kogemused tähendavad siinkohal nii riigikaitsealastest tausta, kui ka üldiselt täiskasvanuna saadud kogemused, mida õpilastele edasi anda. See on õpetajate jaoks oluline, kuna sel moel on õpilased ainekohaselt rohkem huvitatud, kui õpetaja saab rääkida lisaks raamatutarkusele ka oma kogemustest. Kindlasti on olulisel kohal ka eneserefleksioon, õpetajad peaksid lähtuma peamiselt nende teadmiste edasi andmisest, mille kohta neil on kogemused, ning nad mõistavad lõpuni, mis on õpetatava teema sisu. See tähendab, et aine sisu oleneb õpetaja enda kogemustest, seda kinnitab ka Buchanan (2015) öeldes, et õpetajate agentsus kujuneb igal õpetajal erinevalt, arvestades isiklike ja elukutsega seotud kogemusi ning õpetaja võimet neid kogemusi enda õpilastele

arusaadavalt ja teemast lähtuvalt selgitada. Samas jällegi, õpetajate meelest on oluline, et riigikaitseõpetuse aine oleks ühtlustatud ning toimuks samadel alustel.

Töö edasiarendusena võiks panna ühele joonele teiste ainete õpetajad koos riigikaitseõpetajatega, ning uurida üldiselt, millisena näevad õpetajad enda rolli aine kujundamisel. Selles töös ilmnenuid aspekteid võiksid kehtida iga aine õpetaja kohta - peab olema hea õpetaja, missioonitundega, kompetentne ning kogunud.

4.2. Õpetajate vaade aine eesmärkidest

Riigikaitseõpetus on osa laiapindsest riigikaitsest, ning aine eesmärgid tulenevad suuresti Eesti riigikaitse mudelist. Õpetajate arvamus olulistest eesmärkidest õpetajate enda jaoks ühtib hästi õppekavas püstitatud eesmärkidega, gümnaasiumi riiklikus õppekavas (2011) on peamisteks eesmärkideks riigikaitsealaste baasteadmiste andmine, hoiakute kujundamine ja kaitsetahte suurendamine ning praktiliste oskuste andmine. Õpetajad tõid esile kolm peamist eesmärki, mis on nende jaoks tähtsad: hoiakute kujundamine; teadlikkuse tõstmine ning praktiliste oskuste arendamine. Kõik kolm eesmärki ühtivad riikliku õppekavaga, ning seetõttu ei saa väita, et riigikaitseõpetuses rakendatakse variõppekava, kuigi Alsubaie (2015) on öelnud, et variõppekava üheks iseloomulikuks jooneks on hoiakute ja väärtuste kujundamine, on need aspektid väga selgelt ka õppekavas aine eesmärkide hulgas nimetatud. Oli ka õpetajaid, kes praktiliste oskuste õpetamist tähtsaks ei pea, just teoreetilises pooles, siis riigikaitseõpetuse välilaagris, kus praktilised tegevused on keskmes, annavad nad siiski õpilastele ka praktilisi oskusi.

Kuigi praegused gümnaasiumiealised õpilased on sündinud vabale maale, mistõttu ei ole neil endil isiklikku kokkupuudet sõjaga või riigikaitsega, siis on mitme uurimistöö (Mänd, Järvet 2013; Usai, 2019; Naaber, 2019) tulemustest näha, et riigikaitseõpetuse läbinud õpilaste kaitsetahe on kõrgem, kui aine mitte läbinud õpilaste hulgas. Kaitsetahte tõstmine on 2022. aasta alguses alanud Vene agressiooni Ukraina vastu muutunud kriitilisemaks eesmärgiks kui kunagi varem. Need sündmused muudavad ka õpilaste arusaama, et vabas riigis elamine ei ole midagi iseenesest mõistetavat, ning see on ka üks olulistest asjadest, mida riigikaitseõpetuse õpetajad soovivad õpilastele selgitada.

Aine eesmärkide edasiseks uurimiseks oleks hea uurida eesmärke näiteks õpilaste vaatepunktist, millisena nemad näevad aine eesmärke. Selle uurimiseks oleks lisaks huvitav kõrvutada neid õpilasi õpetavate õpetajate vaated aine eesmärkidest, ning näha, kas olenevalt õpetajast näevad ka õpilased aine eesmärke erinevalt.

4.3. Õpetajate vaade aine tulevikust

Kõigi õpetajate sõnul on riigikaitseõpetuse tulevik pigem helge. Praegu peamiselt valikainena õpetatav aine on õpilaste seas populaarne, ning aasta-aastalt on populaarsus kasvavas trendis. Enamik õpetajate intervjuudest jäi kõlama soov tsentraliseeritud korralduse järele. Selgus, et kooliti on riigikaitseõpetuse tase kõikum, ning oleneb suuresti õpetaja enda võimekusest. Ebaühtlus väljendub näiteks varustuse ja õppematerjalide kättesaadavusest, mis oleks lahendatav, kui oleks üks tsentraalne organisatsioon, kes muretseks, et kõigis koolides oleks võimalus samaväärseks riigikaitse õppeks.

Tulles kohustuslikkuse juurde, ei olnud õpetajate arvamused täielikult kattuvad. Enamik õpetajaid arvas, et tulevikus võiks aine kohustuslik olla, kuid praeguse õppekavaga pigem mitte. Põhjuseid on mitmeid, esimene põhjus läheb kokku eelnevas lõigus mainitud aine populaarsusega - aine on juba populaarne, ning õpilased, kes klassiruumi jõuavad on valiku ise teinud, ning on valdkonna suhtes huvitatud. Kohustuslikkuse alusel aine läbimine oleks osale õpilastest vastuoluline, ning kokkuvõtteks võib õpetajate arvates ka aimest huvitatute jaoks aine tulemuslikkus kannatada. Ka Kaitseministeeriumi (2014) "Riigikaitse kõigile" mõttepaberis on kirjutatud, et riigikaitseõpetus peaks kindlasti jõudma igasse kooli ning seda peaksid saama valida kõik õpilased, kes seda soovivad, kuid see peaks siiski toimuma vabatahtlikkuse alusel, et noorte hoiakud riigikaitse suhtes oleksid positiivsed. Õpetajate arvates oleks hea lahendus luua lisaks praegusele riigikaitseõpetuse ainele ka lisaks, väiksemahulisem sissejuhatus riigikaitse, mis võiks olla kõigile kohustuslik, ning mis täidaks õppekavas märgitud baasteadmiste andmise eesmärki.

Töö edasiarendusena võiks uurida ka teiste osapoolte vaadet aine tulevikust, millisena näevad aine tulevikku õppekavade koostajad, poliitikud, koolijuhid ja õpilased ise. Kindlasti oli hea esimesena näha tulevikuvaadet õpetajate silme läbi, kuna nüüd on teiste osapooltega arutellu minemiseks hea põhi valmis.

KOKKUVÕTE

Töö eesmärgiks oli mõista, kuidas riigikaitseõpetuse õpetajad näevad riigikaitseõpetuse ainet. Täpsemalt uurisin, kuidas kirjeldavad riigikaitseõpetajad enda rolli aine kujundamisel, milliseid eesmärke peavad õpetajad ise kõige olulisemaks ainet õpetades ning millised on riigikaitseõpetuse arenguvõimalused tulevikus.

Metoodika osas selgitasin kvalitatiivse uurimismeetodi valikut, ning horisontaalse sisuanalüüsi eelist käsitletava teema uurimiseks. Kvalitatiivsest uurimismeetodist tulenevalt viisime töö raames läbi riigikaitseõpetuse õpetajatega 10 intervjuud, milles osales kokku 18 õpetajat. Horisontaalset sisuanalüüsi kasutades viisin läbi induktiivse kodeerimine, mis võimaldas intervjuudes peamisi olulisi teemasid koondada ja analüüsida.

Kokkuvõtteks on riigikaitseõpetuse õpetajate jaoks oluline olla hea õpetaja, mis tähendab, et õpetajal on sisemine motivatsioon, missioonitunne, ainet õpetada; õpetaja on kompetentne nii erialaselt, kui pedagoogiliselt; õpetajal on piisavalt isiklikke kogemusi, mida ainet õpetades õpilastega jagada. Olulised aine eesmärgid õpetajate jaoks on positiivsete hoiakute kujundamine ja kaitsetahte tõstmine, õpilaste riigikaitsealaste teadmiste arendamine ning viimaks praktiliste oskuste andmine õpilastele, et nad saaksid hakkama kriisiolukorras. Tulevikus võiks õpetajate meelest olla riigikaitseõpetus korraldatud tsentraalse üksuse poolt, et aine tase oleks kooliti ühtlane, samuti võiks mõningate muutustega olla aine tulevikus kohustuslik, praegusel kujul aine ei sobi hästi kohustuslikuks aineks riiklikul tasandil. Ainemahu osas arvasid õpetajad, et vähemaga hakkama ei saaks, kuid mõnel juhul võiks olla haridussüsteemis võimalus valdkonnast huvitatud õpilastel riigikaitsealaseid teadmisi süvendatult õppida.

Selle töö keskmes oli riigikaitseõpetuse aine nägemine ning mõistmine õpetaja silmade läbi, edasiarendusena peaks tulevikus uurima süvendatult ka teiste osapoolte vaateid seoses ainega. Näiteks, millisena näevad ainet Kaitsevägi, õpilased, koolide juhid, poliitikakujundajad. Veel oleks kindlasti hea uurida õpilaste interpretatsiooni aine eesmärkidest.

KASUTATUD KIRJANDUS

Alsubaie, M. A. (2015). Hidden curriculum as one of current issue of curriculum. *Journal of Education and practice*, 6(33), 125-128.

Andžāns, M., & Veebel, V. (2017). Deterrence dilemma in Latvia and Estonia: finding the balance between external military solidarity and territorial defence. *Available at SSRN 3141799*.

Biesta, G. & Tedder, M. (2007). Agency and learning in the lifecourse: Towards an ecological perspective. *Studies in the Education of Adults*, 39(2), 132-149. [10.1080/02660830.2007.11661545](https://doi.org/10.1080/02660830.2007.11661545)

Brus, R., Ideon, A., Kivinuk, A., Kivinuk, A., Lehtmets, A., Lill, H., Lilleleht, A., Tõmm, T., Peterkop, T., Rekker, A., Saar, P., Saul, K., Sprivul, A., Tammemäe, O., Tannberg, T., Vseviiov, J. (2014). *RIIGIKAITSE ÕPIK GÜMNAASIUMIDELE JA KUTSEÕPPEASUTUSTELE*.

Buchanan, R. (2015). Teacher identity and agency in an era of accountability. *Teachers and Teaching*, 21(6), 700-719. [10.1080/13540602.2015.1044329](https://doi.org/10.1080/13540602.2015.1044329)

Choulis, I., Bakaki, Z., & Böhmelt, T. (2021). Public support for the armed forces: the role of conscription. *Defence and Peace Economics*, 32(2), 240-251.

Eesti julgeolekupoliitika alused. (2010). *Riigi Teataja I*. Vaadatud 03.05.2022, https://www.riigiteataja.ee/akti/isa/3060/6201/7002/395XIII_RK_o_Lisa.pdf

Eesti Kaitsevägi. (2022). *Kaitsevägi*. Vaadatud 05.05.2022, <https://mil.ee/kaitsevagi/>

Eesti Kaitsevägi (2021). *Reserv*. Vaadatud 05.05.2022, <https://mil.ee/reserv/>

Eesti Kaitsevägi. (2022). *Üldinfo*. Vaadatud 05.05.2022, <https://mil.ee/kaitsevagi/uldinfo/#t-kaitsevae-koosseis>

Eesti vabariigi põhiseadus. (2015). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 05.05.2022, <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>

Erss, M., Mikser, R., Löfström, E., Ugaste, A., Rõuk, V. & Jaani, J. (2014). Teachers' Views of Curriculum Policy: The Case of Estonia. *British Journal of Educational Studies*, 62(4), 393-411. [10.1080/00071005.2014.941786](https://doi.org/10.1080/00071005.2014.941786)

Gümnaasiumi riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 05.05.2022, https://www.riigiteataja.ee/akt/1230/4202/1011/2m_lisa9.pdf#

Hannabuss, S. (1996), "Research interviews", *New Library World*, Vol. 97 No. 5, pp. 22-30. <https://doi.org/10.1108/03074809610122881>

Harinen, O., & Leskinen, J. (2009). General conscription in Finland after 2008—some reasons behind Finland's population's and conscripts' attitudes towards general conscription. In *Advances in Military Sociology: Essays in Honor of Charles C. Moskos*. Emerald Group Publishing Limited.

Jackson, P. W. (1968). *Life in classrooms*. Teachers College Press.

Juurvee, I. (2021). Willingness to Defend Estonia: Fostered by Civil-Military Integration and Communication. In Andžāns, M. (Ed.), *Willingness to Defend Own Country in the Baltic States: Implications for National Security and NATO's Collective Defence* (pp. 35–46). Rīga Stradiņš University. https://doi.org/10.25143/willingness_to_defend_2021_ISBN_9789934563997_35-46

Kaitseministeerium. (2021). *Aruanne kaitseväekohustuse täitmisest ja kaitseväeteenistuse korraldamisest 2020. aastal*. Vaadatud 03.05.2022, https://kra.ee/wp-content/uploads/sites/4/aruanne_kaitsevaekohustuse_taitmisest_riigis_2020.pdf

Kaitseministeerium. (2022). *Eesti riigikaitse sõjaline areng 2031*. Vaadatud 07.11.2022, <https://kaitseministeerium.ee/et/riigikaitse2031>

Kaitseministeerium. (2021). *Iseseisev kaitsevõime ja kaitseväeteenistus*. Vaadatud 05.05.2022, <https://www.kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/iseseisev-kaitsevoime-ja-kaitsevaeteenistus>

Kaitseministeerium. (2021). *Juhtimine ja ülesehitus*. Vaadatud 05.05.2022, <https://www.kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/juhtimine-ja-ulesehitus>

Kaitseministeerium. (2021). *Laiapindne riigikaitse*. Vaadatud 05.05.2022, <https://www.kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/laiapindne-riigikaitse>

Kaitseministeerium. (2014). *Riigikaitse kõigile*. Vaadatud 05.05.2022, https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/riigikaitse_koigile.pdf

Kaitseministeerium. (2013). *RIIGIKAITSEÕPETUSE TEGEVUSPROGRAMM AASTATEKS 2014-2018 „RIIGIKAITSEÕPETUS PLUSS“*. Vaadatud 03.05.2022, https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/riigikaitseopetuse_tegevsuprogramm.pdf

Kaitseministeerium. (2019). *Riigikaitseõpetus keskhariduses*. Vaadatud 03.05.2022, <https://www.eesti.ee/et/haridus-ja-teadus/riigikaitseoline-haridus/riigikaitseopetus-keskhariduses>

Kaitseressursside amet. (2022) *Mida annab riigikaitseõpetus*. Vaadatud 05.01.2023, <https://kra.ee/riigikaitseopetus/mida-annab-riigikaitseopetus/>

Kaitseressursside amet. (2022). *Toetused riigikaitseõpetusele*. Vaadatud 05.01.2023, <https://kra.ee/riigikaitseopetus/toetused-riigikaitseopetusele/>

Kaitseväeteenistuse seadus. (2022). Vaadatud 05.05.2022, <https://www.riigiteataja.ee/akt/108072021005>

Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). *Temaatiline analüüs. Kvalitatiivne sisuanalüüs. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Kasearu, K. (2018). Militaarsotsioloogiline sissevaade: Ajateenistus Eesti Kaitseväes. *Sõjateadlane*, (6), 7-21.

Kosnik, M. (2017). Conscription in the twenty-first century: Do reinforcements equal security?. *Comparative Strategy*, 36(5), 457-467

Laherand, M.-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: M.-L. Laherand.

Lill, H. (2018). Eesti riigikaitse 100 aastat. Tallinn: Post Factum.

Linno, M. (i.a) *Kodeerimine ja kategoriseerimine*. Vaadatud 16.01.2022, <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/kodeerimine-ja-kategoriseerimine>

McMillan, K. ja Weyers, J. (2011). *Õppimine kõrgkoolis*. Tudengi käsiraamat. SA Archimedes.

Mänd, M.-L., Järvet, S. (2013). The Relationships of the Willingness for the Defence of Estonia Among Upper Secondary School Students with the Subject 'National Defence' Taught at School. *Proceedings Estonian Academy of Security Sciences*, 2013. Vaadatud 03.05.2022, https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/130/Proceedings_2013%2812%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Naaber, J.-J. (2019). *RIIGIKAITSEÕPETUSE MÕJU KAITSETAHTELE TARTU JAAN POSKA GÜMNAASIUMI NÄITEL*. Lõputöö. Kaitseväge Akadeemia, Juhtimise ja pedagoogika õppetool.

Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes.[Qualitative and quantitative research in the social sciences.]. *Tartu: University of Tartu*. Available online at <<http://hdl.handle.net/10062/36419>>. Accessed on, 20, 2021.

Pajur, A. (1999). Riigikaitsepoliitika areng (1925-1929). In H. Tamman & L. Pahtma (Eds.), *Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918-1934* (pp. 154–233). Eesti Ajalooarhiiv.

Portelli, J. P. (1993). Exposing the hidden curriculum. *Journal of curriculum studies*, 25(4), 343-358.

Põlda, H., Roosalu, T., Karu, K., Teder, L., & Lepik, M. (2021). Üldpädevuste kujundamine ja osaliste agentsus mitteformaalõppes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 9(1), 60-87. <https://doi.org/10.12697/eha.2021.9.1.03>

Riigikaitseeadus. (2022). *Riigi teataja I*. Vaadatud 05.05.2022, <https://www.riigiteataja.ee/akt/110032022026>

Riigikantselei. (2017). *Riigikaitse arengukava 2017-2026*. Vaadatud 05.05.2022, https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/sisulehed/eesmargid_tegevused/rkak_2017_2026_avalik_osa.pdf

Uulimaa, U. (2019). *KAITSEVÄEKOHUSTUSE EAS EESTI MEESTE AKTIIVNE KAITSETAHE AASTATEL 2000-2017*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut.

Usai, K. (2019). *EESTI ABITURIENTIDE HOIAKUD JA KAVATSUSED KAITSEVÄETEENISTUSE SUHTES NING NENDE KUJUNEMIST MÕJUTAVAD TEGURID*. Magistritöö. Sisekaitseakadeemia, Sisejulgeoleku instituut

Veebel, V., & Ploom, I. (2019). Are the Baltic States and NATO on the right path in deterring Russia in the Baltic?. *Defense & Security Analysis*, 35(4), 406-422. <https://doi.org/10.1080/14751798.2019.1675947>

Viirpalu, P., Krull, E. & Mikser, R. (2022). Teachers' feelings of curriculum ownership: the Estonian case. *Journal of Baltic Studies*, 53(3), 373-395. [10.1080/01629778.2021.2001550](https://doi.org/10.1080/01629778.2021.2001550)

Välisministeerium. (2021). *Eesti NATOs*. Vaadatud 05.05.2022, <https://www.vm.ee/rahvusvaheline-suhtlus-uleilmne-estlus/estli-natos#artikkel-5>

Zaleski, K., Sliwa, Z., & Veebel, V. (2020). Baltic visions and dilemmas of territorial defence after 16 years in NATO. *Journal of International Studies*, 13(4), 184-196. doi:10.14254/2071-8330.2020/13-4/13

LISAD

Lisa 1. Intervjuukava

SISSEJUHATUS

- Lühike enesetutvustus
- Kuidas ja millistel põhjustel Te hakkasite riigikaitseõpetajaks?

RIIGIKAITSEÕPETUSE AINE EESMÄRGID

- Milliseid eesmärke peaks Teie arvates täitma riigikaitseõpetuse aine?
- Tuginedes oma kogemusele, siis millistel põhjustel ja motiividel Teie hinnangul õpilased valivad riigikaitseõpetuse õppeaine valikaineks? (Kui riigikaitseõpetus on nõ kohustuslik valikaine, siis kuidas on see nii kujunenud?)
- Kellele, kui üldse, peaks Teie arvates olema riigikaitseõpetus koolis kohustuslik?
- Riigikaitseõpetuse kursuse kogumaht 70 õppetundi jaguneb nii, et 35 tundi kuulub teooria õppimisele ning 35 tundi praktikale. Kuidas on kursuse läbiviimine Teie koolis korraldatud?
- Kuidas te riigikaitse õpetuse tundide mahtu hindate?

RIIGIKAITSEÕPETAJA ROLL AINE ÕPETAMISEL

- Palun kirjeldage milline peaks riigikaitseõpetaja olema (teadmised, oskused, isikuomadused)?
- Kas Te olete läbinud riigikaitseõpetaja kursuse? Palun põhjendage, kas Teie arvates peaks õpetaja selle kursuse läbima.
- Kas ja kuidas olete sidunud oma eelnevaid kogemusi riigikaitse õppeaine õpetamisega?
- Mida peate kõige tähtsamaks töötades riigikaitseõpetajana?
- Mis Teile meeldib riigikaitseõpetuse õppeaine õpetamisel?

KOKKUVÕTE JA SOOVITUSED

- Kuidas saaks riigikaitseõpetuse õppeainet edasi arendada (mis võiks olla ainekavas teisiti jne)?
- Mis soovitusi on Teil tulevastele riigikaitseõpetuse õpetajatele?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Henry Lass

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Riigikaitseõpetuse roll riigikaitstes: riigikaitseõpetajate vaade”, mille juhendaja on Eleri Lillemäe, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Henry Lass

23.01.2023